

➤ John Rawls'ın Ardından - <i>Gülriiz Uygur</i>	5
➤ John Rawls'ın "Bölüştürücü Adalet"ine Takdim - <i>Vural Fuat Savaş</i>	11
➤ Bölüştürücü Adalet - <i>John Rawls</i>	19
➤ Evrenselcilik, İnsan Hakları ve Liberalizm Üstüne - <i>Doğan Özlem</i>	54
➤ Liberalizmin Meşruiyet Zemini - <i>Neşet Toku</i>	62
➤ Feminist Perspektiften İnsan Hakları - <i>Fatma İrem Çağlar</i>	73
➤ Özel - Toplumsal - Kamusal Alan - <i>Betül Çotuksöken</i>	99
➤ Hukuk ve Siyaset Geriliminde Hukuk Kültürünün Yapısı Üzerine Yedi Üçüzlü Bir Açıklama Şeması - <i>Hayrettin Ökçesiz</i>	107
➤ Hukuk Devletinde Yargıç Meşruiyetinin Görünüm Biçimleri - <i>Mustafa Kutlu</i>	119
➤ Hukuk Devleti Hukukçularını Yetiştiriyor - Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Hukuk Bilimi, Öğretimi ve Hukukçu Eğitimi Sorunları ve Çözüm Önerileri - <i>Harun Çetintemel</i>	159
➤ Yolsuzlukla Mücadelenin Yasal ve Hukuksal Çerçevesi - <i>İl Han Özay</i>	166
➤ Yolsuzluklar - <i>Sami Selçuk</i>	170

John Rawls'un Ardından

Gülriiz Uygur^(*)

24 Kasım 2002 tarihinde ve 81 yaşında ölen John Rawls, Thomas Nagel'in de belirttiği gibi, hiç kuşkusuz, 20. yüzyılın en önemli siyaset felsefecisidir (Bkz.Nagel 2000). Rawls'un öneminin 21. yüzyılda da etkinliğini sürdüreceği, özellikle günümüzde yaşanan problemler açısından, açık bir şekilde görülmektedir. Zira adil bir toplum, adil bir dünya özlemi, özellikle adalet duygumuzun topluca yok edilmeye çalışıldığı ve edildiği bu günlerde, çok daha fazla kendini hissettirmektedir. Rawls, II.Dünya Savaşı boyunca ve bu savaşın ardından, adil bir toplumun gerçekten olanaklı olup olmadığını incelemekle ilgilenmiştir. Rawls'un çalışmasının başlıca amacı, adaletin bize gerektirdiği şeyi bulmak ve insan kapasitesinin bu şeyi gerçekleştirebileceğini göstermektir (Freeman, 2002).

Rawls, adalete, diğer normatif kavramlara nazaran öncelikli bir yer vererek, Platon ve Aristoteles ile başlayan ve Kant'la devam eden felsefi geleneği sürdürmektedir. Rawls'un adalet anlayışının önemini birkaç şekilde belirtmek mümkündür:

İlk olarak Rawls'un adalet anlayışı, adalet düşüncesinin yeniden değeri-

dirilmesine yol açmıştır. Nitekim, Rawls'tan sonra yapılan, gerek Rawls'un görüşleriyle ilgili gerekse doğrudan adalet düşüncesiyle ilgili çalışmalar, adalet konusunun yeniden gündemi oluşturduğunu göstermektedir. Gerçi Rawls'tan önce de, faydacı görüşün adalet üzerinde durduğu görülmektedir. Ancak faydacılık, adalete, klasik felsefe geleneğinde olduğu gibi öncelikli yer vermemekte ve kolektif refahın bir sonucu olarak adaleti değerlendirmektedir. İkinci olarak adalet konusunun yeniden güncelleşmesi, etik hakkındaki tartışmalarda da etkili olmuştur. Böylece, felsefi etiğin, hukuk ve devletten ayrılması yönündeki eğilimin üstesinden gelinmeye çalışılmaktadır (Özkök: 12). Üçüncü olarak Rawls'un adalet anlayışı, adalet düşüncesine yeniden dönmeyi sağlaması yanında, sosyal sözleşme geleneğine de yeniden dönmeyi sağlamaktadır. Gerçekte sosyal sözleşme teorisi, Kant'tan sonra bitmiş bir teori olarak değerlendirilmektedir. Rawls adalet anlayışını bu geleneğe dayandırarak, sosyal sözleşmeciliğin yeniden canlanmasına yol açmıştır. Rawls'u sosyal sözleşmeci kılan başlıca özellik ise, varsayımsal bir orijinal durum dü-

(*) A.Ü. Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

şüncesinden hareket etmesi ve bu durum sonucunda adalet ilkelerinin kabul edileceğini belirtmesidir. Son olarak Rawls'un adalet anlayışı, ahlak felsefesinin alanının da değişmeye başlamasının bir örneğini oluşturmaktadır. Rawls'la birlikte, 1970'lerden itibaren, ahlak felsefesinde, erdem teorisinin yer almaya başladığı görülmektedir.

Esasen Rawls'un akademik kariyerine başladığı 1950'li ve 1960'lı yıllarda, Anglo-Amerikan felsefecilerinin, çoğunlukla mantıki pozitivizmin etkisinde kaldıkları ve Aristoteles'le başlayıp Kant ve Hegel ile devam eden etik ve siyasal düşünme geleneğini bir yana bıraktıkları görülmektedir. Oysa, Martha Nussbaum'a göre; insanlar, kişisel ve siyasal yaşamda onları yönlendiren normlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu anlamda, özellikle demokratik siyasal yaşamla ilgili kamusal müzakerede yer alacak ilkelerle ilgili, felsefecilerin ortaya koyduğu düşünceler önem taşımaktadır. Felsefecilerin kamusal davranış ve müzakereye ilişkin önemleri üzerinde duran Kant da, uluslar arasındaki sürekli barışa ilişkin, felsefecilere tam bir konuşma özgürlüğü verilmesini savunmaktadır (Bkz. Nussbaum 2001). Öte yandan Rawls da, tarihsel olaylar üzerinde çok az durmasına rağmen, Political Liberalism'in 1996 tarihinde çıkarılan genişletilmiş basımında, Weimar Cumhuriyeti'ndeki entellektüellerin sessizliği ve sinizminin faşizmin

yükselmesine neden olduğunu belirtmektedir'. Benzeri şey, Vietnam Savaşı'nda da söz konusudur. Bu dönemde de kamusal kültürde yer alan ilkelerin faydacılıkla ilgili olduğu görülmektedir (Nussbaum 2001). Rawls'un 1971'de yayınladığı A Theory of Justice başlıklı eseri, faydacılığa karşı bir alternatif oluşturmaktadır.

Rawls, A Theory of Justice başlıklı eseri üzerinde yirmi yıldan fazla bir süre çalışmış ve bu eserden önce de, 1951 yılından itibaren adalet anlayışıyla ilgili ana düşüncelerinin yer aldığı, bir dizi makale yayınlamıştır. Rawls'un en fazla bilinen ve üzerinde tartışılan bu eseri, yani, A Theory of Justice, yayımlandığı günden itibaren ikiyüzbinden fazla satmış, yirmisekiz baskı yapmış ve birçok dile çevrilmiştir. Nussbaum, Rawls'un topluluk önünde konuşma yapmaktan rahatsız olduğunu, hatta görüşme yapmaktan bile kaçındığını, ve eserinin popülerliğini arttırmak adına da, herhangi bir çaba da bulunmadığını belirtmektedir (Bkz. Nussbaum 2001).

Rawls'un A Theory of Justice yanında diğer önemli eseri, 1993 yılında yayınlanan Political Liberalism'dir. Bunun dışında Rawls'un makaleleri, 1999 yılında, Samuel Freeman'ın derlediği Collected Papers başlıklı eserde yayınlanmıştır. Rawls'un 1999 yılında yayınlanan Law of Peoples eseri ise, ilk hallerini makale olarak yayınlamış olduğu "Law of Peoples" ve "Public Reason Revisited" başlıklı iki bölüm-

den oluşmaktadır. Rawls, günümüzün önemli düşünürü olması yanında, üzerinde en fazla tartışılan düşünürü olma özelliğini taşımaktadır. Belki bunun bir sonucu olarak, Rawls'un düşünceleri çoğu zaman yanlış anlaşıl-maktadır. Rawls, yanlış anlamaları önlemek amacıyla, daha önce yazdıklarını açıklığa kavuşturmak için kimi eser ve makalelerine yeni eklemelerde bulunmuş ve son olarak da hakkaniyet olarak adalet anlayışını daha açık bir şekilde ortaya koyduğu Erin Kelly'nin derlediği ve Justice as Fairness: A Restatement başlıklı eseri 2001 yılında yayınlanmıştır. Buraya kadar belirtilen eserlerin yanında, Rawls'un Harvard üniversitesinde verdiği derslerin bir derlemesi de bulunmaktadır. 2000 tarihinde yayınlanan ve Barbara Herman tarafından derlenen, Lectures on the History of Moral Philosophy başlıklı eserde Rawls, modern felsefenin önemli düşünürleri olan, Leibniz, Hume, Kant ve Hegel'in düşünceleri üzerinde durmakta ve bunun yanında Rawls'un kendi görüşleri de bu eserde göze çarpmaktadır. Diğer yandan bu eserde, Rawls'un en fazla üzerinde durduğu düşünür Kant'tır.

Kant'ın Rawls için ayrıcalıklı yeri bulunmaktadır. Esasen Rawls'un başlıca kahramanları, Kant ve Abraham Lincoln'dur. Kant'ın Rawls'un üzerindeki etkisi, adalet anlayışını oluşturması bakımından söz konusudur. Lincoln'un, Rawls üzerinde, bu şekilde etkili olmasının beklenemeyeceği açıktır. Ancak Rawls, adalet duygusu üzerinde dururken ve köleliğin adalete aykırı olduğunun belirlenmiş ahlaki

inanç olduğunu savunurken, Lincoln'un "kölelik yanlış değilse, başka hiçbir şey yanlış değildir" şeklindeki ünlü sözünden hareket etmiştir (Freeman 2002). Kölelik, Rawls'un adaletsizlik paradigmasını oluşturmakta ve köleliğin adaletsizliğini doğru şekilde açıklamalarının, ahlak teorileri için bir test olduğunu düşünmektedir (Nagel 2000). Bunun dışında Rawls, Lincoln'u, insanların ahlaki eşitliğini en fazla tanıyan başkan olarak görmekte ve ideal devlet adamının bir örneği olduğunu düşünmektedir. Rawls, günümüzde de en fazla ihtiyacını hissettiğimiz, devlet adamlığının, özellikle savaş ve kriz dönemlerinde önemli olduğunu belirtmektedir. Rawls'a göre devlet adamı ideali şöyledir: Politikacılar gelecek seçimi, devlet adamı ise gelecek nesilleri göz önünde tutar (Rawls FY: 567).

Rawls, Kant'tan sonra, en fazla adalet, eşitlik ve haklar üzerinde duran düşünür olarak değerlendirilmektedir (Alterman 2002). Rawls'un ünlü adalet ilkelerinden birincisi, eşit temel hak ve özgürlüklerle ilgiliyken, adaletin ikinci ilkesi ise, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerle ilgilidir. Rawls, adaletin birinci ilkesinin ikinci ilke uğruna sınırlandırılmayacağını belirterek liberal bir yaklaşım sergilemekte, ancak sosyal adalet üzerinde durmasıyla da liberalizmin sosyal demokratik formunda yer almaktadır. Bu çerçevede Rawls'un sosyal adaletle ilgili düşünceleri de önem taşımaktadır. Rawls, insanların yaşamdaki fırsatları ve beklentilerini, içinde doğdukları durum ve yetenekleri yanında, yine in-

¹ Rawls'un üzerinde durduğu tarihsel olaylardan bir diğeri de, Hiroşima'ya atom bombası atılması ve diğer Japon şehirlerinin bombalanmasıyla ilgilidir. Bunun dışında Rawls, Vietnam Savaşı'na karşı yapılan protestolarda da yer almıştır.

sanlar tarafından yaratılan toplumun temel kurumlarının oluşturduğu sosyal, siyasal ve ekonomik yapının da belirlediğini savunmaktadır. Örneğin kölelik veya kapitalizm, insanlar tarafından yaratılan kurumlardır. Bu durumda, toplumun bir üyesi olarak kendimize, kurumlarımızın yarattığı yaşamımızı belirleyen şartların, ahlaki olarak kabul edilip edilemeyeceğini sormamız gerekmektedir. Nagel'in ifadesiyle, Rawls, herbirimizin, diğerinin yüzüne bakmamızı sağlayabilecek şekilde, derin yapısal eşitsizliklerin ahlaki olarak haklı gösterilebileceği bir topluma ulaşmak için mücadele etmemiz gerektiğini belirtmektedir (Nagel 2000).

Rawls'un A Theory of Justice'deki başlıca amacı, geleneksel sosyal sözleşme doktrinine dayanan ve faydacılıktan üstün olan bir adalet anlayışı oluşturmaktır. Rawls'un faydacılığa karşı çıkmasının nedenlerini birkaç noktada toplamak mümkündür. İlk olarak faydacılık, en büyük toplam fayda uğruna bireyler arasındaki farklılıkları ihmal etmektedir. İkinci olarak faydacılık, yine toplam faydayı gerçekleştirmek uğruna, kişilerin özgürlüklerinde sınırlandırmalar yapılmasına izin vermektedir. Oysa Rawlsçu özgürlüğün önceliği ilkesi, özgürlüklerin ancak bir başka özgürlük adına sınırlandırılmasını gerektirmektedir.

Rawls A Theory of Justice'de, ahlaki ve siyaset felsefesi arasında ayrım yapmazken, Political Liberalism'de bu ayrımı yapmakta ve görüşlerini de bu ikili ayrıma dayanarak oluşturmaktadır. Ancak Rawls'un yaptığı bu ikili

ayrım, kendi adalet anlayışının ahlaki bir anlayış olmadığı anlamına gelmemektedir. Rawls, daha çok alan bakımından, sadece siyasi olanla ilgilenmektedir. Siyasi alan içinde kalan kendi adalet anlayışını da, ahlaki bir anlayış olarak değerlendirmektedir (Öz-kök: 37). Political Liberalism'de A Theory of Justice başlıklı eserinden farklı görüşlere yer veren Rawls, bu değişikliklerin nedenini, hakkaniyet olarak adalet anlayışından kaynaklanan istikrar problemine dayandırmaktadır. Rawls bu problemi, A Theory of Justice'den farklı olarak çözmeye çalışmasından dolayı, kendi adalet anlayışında bazı değişikliklerin ortaya çıktığını belirtmektedir (Rawls PL: xv-xvi). Rawls'un Political Liberalism eserindeki siyasal adalet anlayışını oluşturmadaki başlıca amacı, birbirinden farklı ve hatta birbiriyle bağdaşmayan kapsayıcı doktrinlere sahip, özgür ve eşit vatandaşlar arasındaki, adil ve istikrarlı bir toplumun, nasıl olanaklı olduğunu göstermektir (Rawls PL: 133).

Rawls, Lectures on the History of Moral Philosophy başlıklı eserinde, 16. yüzyıldaki Reformasyon sonucunda ortaya çıkan temel problemlerden birinin, farklı dinde olan insanların birlikte yaşamasının nasıl mümkün olduğuyla ilgili olduğunu belirtmektedir (Rawls LH: 8). 18. yüzyılın sonlarından itibaren gelişen ve günümüzde de süren, özellikle Rawls'un özgür demokratik kurumların zorunlu bir sonucu olarak değerlendirdiği çoğulculukla birlikte, modern dünyada da aynı problemin söz konusu olduğu ve

Rawls'un Political Liberalism başlıklı eserinin de bu problemle ilgili olduğu belirtilebilir. Rawls, istikrarlı bir çoğulcu adil toplumun nasıl olanaklı olabileceğini göstermeye çalıştıktan sonra, bununla ilgili araştırmasının son adımına, yani Law of Peoples'a geçmektedir. Rawls bu eserindeki, "Law of Peoples" ve "The Idea of Public Reason Revisited" bölümleri birlikte alındığında, amacının, adil bir dünyada makul vatandaşlar ve halkların barış içinde birlikte nasıl yaşayabileceklerine ilişkin kendi düşüncelerini ortaya koymak olduğunu belirtmektedir (Rawls LP: vi). Rawls, toplumların birbiriyle ilişkilerinde özgürlük, eşitlik ve karşılıklı saygı üzerinde durmakta ve farklı adalet anlayışlarıyla ilgili olarak da hoşgörüyü getirmektedir. Ancak bu hoşgörü, sınırsız bir hoşgörü olmayıp, en önemli temel insan haklarının ihlal edilmemesini gerektirmekte ve kendi komşularına karşı saldırıyan toplumlara içermemektedir. Bundan ayrı olarak hoşgörü, egemenliğe, geleneksel uluslararası hukukun standart gereklerine ve sivillerin korunmasını içeren savaşa ilişkin kurallara saygıyı gerektirmektedir (Nagel 2000).

Sonuçta, Rawls'un adil bir toplum ve ardından da adil bir dünyanın nasıl olanaklı olabileceğine ilişkin ele aldığı evrensel problem, başta da belirtildiği gibi, günümüzde de ve, kahin olmamıza gerek kalmadan, gelecekte de varlığını sürdürecektir. Rawls'un görüşlerine bu güne kadar karşı çıkanlar olduğu gibi, destekleyenler de olmuştur. Özellikle komüniteryanların Rawls'a karşı çıktığı bilinmektedir. Bu eleştirilerin

haklı yanları olduğu gibi, haksız yanları da bulunmaktadır. Burada vurgulamak istediğim nokta, Rawls'un insan haklarına her yerde saygı gösterilmesiyle adil bir dünyanın sağlanabileceğine ilişkin düşüncesidir. Bunun nasıl sağlanabileceği konusunda, Rawls'un görüşlerine tümüyle katılmayabilir. Ancak Rawls'un görüşleri çerçevesinde, adil bir dünyanın olanaklılığını, kendi rasyonel çıkarlarını sürdürmek, ekonomik refah kazanmak veya doğal kaynakları elde etmek, ya da güç veya imparatorluk sağlamak adına hareket eden devletlerin politikalarının engelleyeceği savunulabilir (Rawls LP: 91). Bu nedenle de, adalete ilişkin şartların, devletlerin bu tür politikalarını sınırlandırması gerekmektedir. 20. yüzyılda yaşanan savaşlar, Rawls açısından, siyasal ilişkileri güç ve şiddete dayandıran ve pratik araçlar-amaç nedenlerini de bu şekilde belirleyen devlet politikalarını ortaya koymaktadır. Günümüzde de aynı şey söz konusu olduğu için, adalet düşüncesine, belki çok daha fazla ihtiyacımız bulunmaktadır. Başka türlü, yani adil bir toplum ve adil bir dünya olanaklı değilse ve insanlar genelde ahlaki varlık değillerse, Kant ve Rawls'la birlikte kendimize sormamız gereken soru, yeryüzünde yaşamaya değer değmeyeceğidir (Bkz. Rawls PL: lxii).

KAYNAKÇA

ALTERMAN, Eric. "Rawls and Us"

+hd+o+hs+o+or+Date+ri+KA-A A C B W C O - OO64411+sm+KS+so+b+ss+SO+C1 D&cf=1&fn=1&rn=1 (31.1.2003)

FREEMAN, Samuel. "John Rawls, Friend and Teacher"

y%7D+hd+o+hs+O+or+Date+ri+KAAACBWCOD&fn=1&m=2 (31.1.2003)

NAGEL, Thomas. "Justice, Justice, Shalt Thou Pursue"

http://www.tnr.com/archive/1099/102599/nage1102599.html (30.1.2003)

NUSSBAUM, Martha. "The Enduring Significance of John Rawls"

+O+hs+O+or+Date+ri+KAAACB-V A - OO103902+sm+KS+so+b+ss+SO+4CD9&cf=1&fn=11&rn=20 (6.2.2003)

RAWLS, John Political Liberalism, Columbia University Press, New York, 1996.

"Fifty Years after Hiroshima", Collected Papers, (Ed. Samuel Freeman), Harvard University Press, Cambridge, 1999, s.565-572.

Lectures on the History of Moral Philosophy, (Ed. Barbara Herman), Harvard University Press, Cambridge, 2000.

The Law of Peoples, Harvard University Press, Cambridge, 2000.

ÖZKÖK, Gülriz John Rawls'un Adalet Anlayışı Bakımından Devlet Problemi, Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara, 1999.

John Rawls'ın "Bölüşürücü Adalet"ine Takdim

Vural Fuat Savaş (*)

İlişkide sunduğumuz çeviri, çağımızın ünlü filozoflarından biri sayılan John Rawls'un iki makalesinden oluşmaktadır.**) Rawls bu iki makalenin ne şekilde bir araya getirildiğini (1) no.lu dip notta açıklamaktadır. Rawls 1971 yılında yayınladığı *Bir Adalet Teorisi* (A Theory of Justice) adlı kitabıyla iktisatçıları, filozofları ve ciddi devlet adamlarını derinden etkilemiş ve literatürde hala canlılığını koruyan bir tartışma başlatmıştır. F. Hayek, J. M. Buchanan ve R. Nozick gibi çağımızın ünlü düşünürleri Rawls'un düşüncelerini çeşitli yönlerden incelemiş, eleştirmiş ve geliştirmiştir.

Biz bu takdim bölümünde, sunduğumuz çevirinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacağını umduğumuz bazı bilgileri aktaracağız. Önce iktisat teorisinde bölüşüm adaleti ile ilgili teorik yaklaşımları özetleyeceğiz. Daha sonra da Rawls'un Adalet Teorisi'nin kısa bir özetini sunacağız. Gelir dağılımı, veya daha tercihe değer bulduğumuz bir de-

yimle, gelir bölüşümü, iktisat teorisinin tarihsel gelişimi içinde önce önemle ele alınan bir konu iken sonradan bu önemini kaybetmiştir. Şaşırtıcı gelebilir ama bu gün iktisatın adeta unuttuğu konulardan biridir. Bölüşüm teorisinin yıldızının parladığı dönem Klasik İktisat Teorisi dönemidir. A. Smith'in konuyu sadece yüzeysel bir şekilde ele almış olmasına rağmen diğer klasik iktisatçılar daha analitik bir biçimde yaklaşmışlardır. Özellikle D. Ricardo ve J. S. MilFin bu konuda önemli katkıları olmuştur.

David Ricardo 1820 yılında R. T. Malthus'a yazdığı bir mektupta "siz politik ekonomiyi zenginliğin niteliği ve nedenleri ile ilgili bir inceleme olarak düşünüyorsunuz. Bence politik ekonomi, çalışmanın ürününün, onun oluşumuna katılan sınıflar arasında bölüşümünün incelenmesi olarak adlandırılmalıdır." diyerek iktisatın temel inceleme konusu olarak gelir bölüşümüne işaret etmişti.

(*) Prof. Dr., Yeditepe Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

(**) Takdim ettiğimiz çeviriyi oluşturan iki makalenin orijinal kaynakları şunlardır:

J. Rawls, 'Distributive Justice'in P. Laslett and W. G. Runciman (eds.)

Philosophy, Politics and Society, Blackwell, 1967, third series, pp.58-82; and J. Rawls, 'Distributive Justice: Some addenda.' In Natural Law Reform, vol. 13, 1968

Çeviride kullandığımız metin ise şu kaynaktır:

E. S. Phelps (Ed.), Economic Justice, Penguin Education, 1973, pp. 319-362